
КРУТОВА М.В.,
студентка,
Київський національний
лінгвістичний університет,
м. Київ

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ПОЛЕЗАЛЕЖНИХ ТА ПОЛЕНЕЗАЛЕЖНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто фактори, що впливають на соціальний статус молодшого підлітка. На основі дослідження, проведеного на вибірці учнів шостих класів показано, що одним із таких факторів є когнітивний стиль полезалежності. Виявлено, що поленеалежні підлітки мають вищий соціальний статус, ніж поленеалежні.

Ключові слова: молодший підлітковий вік, соціальний статус, когнітивний стиль, полезалежність, поленеалежність.

В статье рассмотрены факторы, влияющие на социальный статус младшего подростка. На основании исследования, проведенного на выборке учеников шестых классов показано, что одним из таких факторов является когнитивный стиль полезависимости. Выведено, что поленеалежные подростки имеют более высокий социальный статус, чем поленеалежные.

Ключевые слова: младший подростковый возраст, социальный статус, когнитивный стиль, полезависимость, поленеалежность.

The article dwells upon the factors, which influence the social status of a teenager of 11-12 years old: communicative skills, physical attractiveness, an ability to understand and support, personal achievements etc. The author suggests that the cognitive style of field-dependence \ field-independence could be one of such factors. The article also presents the result of an empirical study, which was made with the pupils of sixth form of a middle school. There is a positive correlation between social status and field-independence: field-independent teenagers have higher social status than field-independent ones. It is concluded that field-independence is one of factors, which influence the social status of a teenager, but not the major one.

Key words: social status, teenagers, cognitive style, field-dependence, field-independence, educational psychology.

© КРУТОВА М.В., 2015

Постановка проблеми. Перед педагогами, що працюють з учнями молодшого шкільного віку, постає немало проблем, оскільки діти у цьому віці активно намагаються зайняти місце у міжособистісній ієрархії класу, борються за авторитет серед друзів. Це може викликати конфлікти та стати причиною замкненості та психічних травм для окремих учнів.

На основі аналізу науково-психологічної літератури серед факторів, що впливають на соціальний статус молодшого підлітка, було виділено такі: фізична привабливість (на перший час), здатність зрозуміти друга, підтримати, прийняти його переживання; спільні інтереси з однолітками; комунікативні навички; особистісні досягнення (в тому числі у спорті), бажання багато часу проводити з друзями; прагнення до незалежності, автономності; уміння відстоювати свою позицію.

Основу дослідження поклало припущення про те, що одним із факторів, що впливає на міжособистісні взаємини та соціальну ієрархію серед осіб молодшого підліткового віку може бути когнітивний стиль полезалежність / полenezалежність. Дослідження з цієї проблеми були проведені М.А. Холодною, І.П. Шкуратовою, М.С. Єгоровою, Г. Віткіним, У. Найсеером, Р. Сабателлі та ін.. Але тим не менш і досі не існує єдиної думки щодо взаємозв'язку між когнітивним

стилем полезалежність / полenezалежність та соціальним статусом взагалі, і зокрема щодо молодшого підліткового віку. Оскільки, як уже було зазначено, у цьому віці соціальний статус є надзвичайно значущим, педагогам і батькам молодших підлітків важливо усвідомлювати, які особистісні особливості ні нього впливають. Цим зумовлена **актуальність** обраної теми дослідження.

Згідно з визначенням М.А. Холодної, полезалежність / полenezалежність – це один із когнітивних стилів людини, що складають основу феноменології стильового підходу. В основі виділення цього стилю лежить орієнтація сприймання людини на зовнішні або внутрішні фактори. Але крім просторового сприймання, стиль полезалежність / полenezалежність пов'язаний із багатьма параметрами інтелекту (невербальний інтелект, адаптаційна гнучкість, функціональна фіксованість, гнучкість припинення дії гештальту тощо) та міжособистісного спілкування.

Зазвичай із соціальною компетентністю пов'язували полюс «полезалежність», оскільки люди за такою якістю більш емоційні, чуттєві, схильні до спілкування. Це пов'язано із тим, що їм важко отримувати інформацію із об'єктивного світу і вони при орієнтації у світі спираються на людей.

Але останнім часом все більше послідовників знаходить думка, що однозначно пов'язувати полenezалежність

лежність з академічним інтелектом, а полезалежність з інтелектом соціальним не можна.

Крім того, полenezалежним індивідам властиві такі якості як впевненість в собі, стійкість образу «Я», гнучкість (вони можуть оволодіти поведінкою, притаманною поле залежним, зберігаючи переваги свого стилю), вища диференційованість соціальної перцепції. Всі ці якості у суспільстві є бажаними.

Отже, формуємо **гіпотезу** дослідження: молодші підлітки, які демонструють показники полenezалежного когнітивного стилю, мають вищий соціометричний статус, ніж ті, яким властивий полenezалежний стиль.

Об'єктом дослідження виступає соціальний статус у молодшому підлітковому віці.

Предмет дослідження – полenezалежність \ полenezалежність як фактор, що впливає на соціальний статус молодшого підлітка.

Мета дослідження полягала у дослідженні соціального статусу полenezалежних та полenezалежних підлітків.

Для реалізації мети дослідження було сформульовано наступні **завдання**:

- 1) виокремити фактори, що впливають на соціальний статус молодшого підлітка;
- 2) підібрати інструментарій для емпіричного дослідження полenezалежності та соціального статусу;
- 3) організувати та провести емпіричне дослідження полenezалежності та соціального статусу серед учнів шостих класів;
- 4) встановити взаємозв'язок між параметрами полenezалежності / полenezалежності та соціометричним статусом.

Мета даної статті полягає у висвітленні основних результатів досліджен-

ня полenezалежності та соціального статусу підлітків.

Виклад основного матеріалу. Для визначення соціального статусу молодшого підлітка нами була обрана методика соціометрії Дж.Морено, спрямована на дослідження міжособистісних відносин у групі. Групою у нашому розумінні є шкільний клас, в якому вчаться молодші підлітки, адже навчальний колектив та стосунки у ньому є важливою стороною життєдіяльності у молодшому підлітковому віці.

Використання соціометрії дозволяє проводити вимір авторитету формального і неформального лідерів, а також кожного члена групи (класу), що максимально відповідає нашій меті.

Соціометрична процедура зручна у практичному застосуванні: проводиться у груповій формі, і проведення не вимагає великих часових витрат (зазвичай займає від 5 до 15 хв.).

Існує багато модифікацій при проведенні соціометричного дослідження, критерії при підборі запитань залежать зазвичай від програми дослідження. Нами було обране лише одне питання, на яке досліджувані мали дати відповідь: «Кого з класу ви б запросили на День народження?» (і, відповідно, «Кого з класу ви б не запросили?»). Це запитання, на нашу думку, є доцільним для дослідження соціального статусу дитини у класі, тому що дозволяє виявити, чи є дитина приємною у спілкуванні (бажаним гостем), чи має друзів і чи популярна серед однолітків.

Нами був використаний параметричний варіант соціометрії – з обмеженням числа виборів: учні мали право обрати (як у позитивно, так і негативно) від нуля до п'яти своїх однокласників. При цьому черговість вибору значення не мала.

Щодо вимірювання параметру полезалежності / полenezалежності, у літературі описано декілька валідних та надійних методик: тест «Стрижня і рамки», «Регулювання положення тіла» та методика «Включені фігури».

Остання є єдиною методикою на визначення полезалежності, проведення якої не вимагає спеціального обладнання, використовується найчастіше і має багато модифікацій.

«Включені фігури» – це різновид перцептивних тестів, створених на основі тесту «Фігури Готтшальдта», запропонованого К. Готтшальдтом у 1926 р. для дослідження ефекту «частина – ціле». Існують модифікації Г. Віткіна, варіанти з чорно-білими та кольоровими фігурами, варіанти для індивідуальної та групової роботи, із різною кількістю фігур і особливостями пред'явлення матеріалу та фіксування часу тощо. В усіх них задача досліджуваного полягає в тому, щоб знайти просту фігуру середині складної геометричної фігури. Швидко та правильне знаходження простої фігури характеризує полenezалежність, повільне та помилкове – полезалежність. Таким чином оцінюється ступінь, в якій індивідуальна перцепція знаходиться під впливом видимого поля. Зважаючи на зручність у використанні та наявність адаптованої версії з нормативними даними, у нашому дослідженні була використана методика «Включені фігури Готтшальдта» [1].

Тест являє собою набір з 30 завдань. У кожному завданні досліджуваному пропонується якнайшвидше виділити одну з п'яти еталонних фігур, серед деталей, що відволікають та заплутують, більш складної фігури. Час виконання тесту не обмежена. Дослідником реєструється час виконання кожного з 30 завдань і кількість правильних рішень. Ця методика має достатньо високий

коефіцієнт ретестової надійності (0,61 – 0,92). Опубліковані варіанти тесту використовуються при дослідженні із дорослими, дітьми шкільного та дошкільного віку, а також при індивідуальному та груповому дослідженні.

Отримані результати дослідження були оброблені за допомогою методів математичної статистики, зокрема було досліджено взаємозв'язок між результатами наведених вище методик. Це стало можливим за допомогою використання кореляційного аналізу. Кореляційний аналіз здійснювався методом розрахунку коефіцієнту за Спірменом, який можливо обчислювати у випадку відхилення розподілу хоча б однієї змінної від нормального вигляду.

Дослідження проводилося на базі спеціалізованої школи №216 з поглибленим вивченням англійської мови. Вибірку склали учні шостих класів. Вік досліджуваних – 11-12 років (2002 – 2003 рік народження). Усього у двох класах навчається 45 осіб, у нашому дослідженні взяло участь 29 учнів (в тому числі 19 хлопчиків та 10 дівчат).

Дослідження з використанням методики «Фігури Готтшальдта» проводилось у груповій формі, спочатку з учнями 6-Б класу (були присутніми 17 осіб), потім з учнями 6-В класу (були присутніми 12 осіб). Дослідники роздали учням бланки із завданнями та зачитали учням інструкцію: «Вам буде запропоновано 30 складних фігурок, у яких ми пропонуємо вам віднайти прості фігури, представлені у зразку, та співвіднести свій вибір із однією із літер – А, Б, В, Г або Д. Час виконання буде фіксуватися, тому як тільки ви завершите, повідомте нас про це». Наочно демонструємо зразок. Інструкцію повторено стільки разів, щоб всі досліджувані зрозуміли її. Нагадуємо, що результати є конфіденційними, що

участь в дослідженні не впливатиме на поточні оцінки та на будь-які інші аспекти навчальної діяльності». На виконання цієї методики досліджувані витратили від 5 до 15 хвилин часу. Мотивація учнів була на досить високому рівні, вони були зацікавлені у виконанні незвичного для них завдання.

За методикою «Включені фігури Готтшальдта» було отримано результати в діапазоні від 0,64 до 4,0. Про виражену полenezалежність свідчить коефіцієнт $I > 2,5$. Характерно, що таких результатів було лише 3 з 29: двоє у хлопців та один у дівчинки. Втім, слід враховувати, що норми $I > 2,5$ були встановлені для дорослого віку, тому очікувано, що серед досліджуваних віком 11-12 років мало хто зміг «досягти» рівня вираженої полenezалежності.

Соціометричне дослідження було проведено у декілька етапів, щоб охопити максимальну кількість учасників: спочатку було проведене з усіма присутніми в цей день на занятті, потім ще двічі дослідники зверталися до учнів із проханням заповнити анкету тим, хто був відсутній. Це пов'язано з особливостями соціометричної процедури, адже результат по класам буде неповним і викривленим, якщо не всі отримають можливість зробити позитивні і негативні вибори.

Отже, у цій частині дослідження маємо 45 респондентів: 22 учні 6-Б класу та 23 учні 6-В класу.

Форма роботи – групова. Дослідники роздали учням бланки із запитан-

нями, на яких було надруковано по два запитання: «Кого б ви запросили до себе на День народження?» і «Кого б ви не запросили до себе на День народження?», під кожним із них по п'ять пронумерованих порожніх рядочків. Дослідники попросили учнів дати відповідь на представлені запитання. Виконання цієї методики зайняло у досліджуваних від 4 до 10 хвилин.

Соціометричний статус кожного учасника ми визначали шляхом підрахунку суми позитивних виборів однокласників на користь досліджуваного, і віднімання від цього числа кількості негативних виборів щодо досліджуваного. Ми отримали числа в діапазоні від -13 до +9. Для обробки даних в програмі SPSS необхідно було позбутися від'ємних чисел, тому ми додали коефіцієнт 20 до кожного результату.

Загалом основні статистичні дані за двома використаними методиками наведено в табл. 1.

Представимо статистичні гіпотези для кореляційного аналізу:

H0: значення коефіцієнту кореляції між полenezалежністю та соціометричним статусом не має статистичної значимості.

H1: значення коефіцієнту кореляції між полenezалежністю та соціометричним статусом має статистичну значимість.

Для статистичної обробки даних було використано коефіцієнт кореляції Спірмена, результати наведено в табл.2.

Таблиця 1
Результати описової статистики

	Кількість досліджуваних	Мінімальне значення	Максимальне значення	Середнє значення	Стандартне відхилення
Включені фігури	29	0,64	4,0	1,61	0,75
Соціометрія	45	7	29	21,4	5,09

Таблиця 2
Результати кореляційного аналізу

		Включені фігури	Соціометрія
Включені фігури	Коефіцієнт кореляції Спірмена	1	0,430 (*)
	Значимість (двохстороння)	.	0,020
Соціометрія	Коефіцієнт кореляції Спірмена	0,430 (*)	1
	Значимість (двохстороння)	0,020	.

* кореляція значима на рівні 0,05

Коефіцієнт кореляції між полезалежністю та соціометричним статусом близький до значимого, отже приймаємо Н1.

Можна вважати, що гіпотеза – молодші підлітки, які демонструють показники полenezалежного когнітивного стилю, мають вищий соціометричний статус, ніж ті, яким властивий полезалежний стиль – підтвердилася.

Отже, такий когнітивний стиль як полезалежність \ полenezалежність дійсно є одним із факторів, що впливають на соціальний статус людини у молодшому підлітковому віці, а саме на те, як сприймають підлітка однолітки, що оточують його під час навчального процесу. Це пояснюється тим, що полenezалежні підлітки є більш автономними, самостійними, впевненими у собі, такими, що покладаються на себе та мають власну думку. Усі ці якості дуже цінуються у колективах, особливо у молодшому підлітковому віці – коли учні активно встановлюють внутрішню ієрархію у класах, хочуть встановити і закріпити високий соціальний статус.

Проте, не слід забувати, що наш коефіцієнт кореляції лише близький до значимого та існують також і інші фактори, що впливають на ствердження соціального статусу у зазначеному віці. Ми вважаємо, що фактор полезалежності \ полenezалежності є важливим, але не вирішальним серед всіх чинників, що впливають на соціальний статус молодшого підлітка.

Висновки. В результаті аналізу наукової літератури з обраної теми було виокремлено фактори, що впливають на соціальний статус молодшого підлітка, зокрема фізична привабливість, здатність зрозуміти друга; спільні інтереси з однолітками; комунікативні навички; особистісні досягнення; уміння відстоювати свою позицію. Зроблено припущення, що одним із таких факторів може бути полenezалежність як один із когнітивних стилів людини.

Для проведення дослідження було підібрано інструментарій для емпіричного дослідження полезалежності та соціального статусу: методику «Включені фігури» та соціометрію Дж.Морено.

Емпіричне дослідження полезалежності та соціального статусу було проведено на базі спеціалізованої школи №216 м.Києва. Вибірку склали учні шостих класів (2002-2003 рік народження).

Аналіз результатів дослідження вияв зв'язок середньої сили між параметрами полезалежності / полenezалежності та соціометричним статусом: r (Спірмена) = 0,430, при рівневі значи-

ності $r=0,020$ ($p < 0,05$). Отже, фактор полонезалежності є важливим, але не вирішальним серед всіх чинників, що впливають на соціальний статус молодшого підлітка. Ми вважаємо, що тема потребує подальшої розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / [под общей ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева]. – СПб. : Питер, 2003. – 560 с. – (2-е изд., доп. и перераб.).
2. Психология современного подростка / [под ред. Д.И. Фельдштейна]. – М. : Педагогика, 1987. – 240 с.
3. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс, К. Долджин. – СПб: Питер, 2012. – 812 с. – (12-е издание).
4. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Х. Ремшмидт. – М: Мир, 1994. – 320 с.
5. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога / Е. И. Рогов. – М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 384 с. – (2-е изд., перераб. и доп).
6. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – СПб: Питер, 2004. – 384 с. – (2-е изд.).
7. Шкуратова И. П. Когнитивный стиль и общение / И. П. Шкуратова. – Ростов н/Д.: Издательство Ростовского педагогического университета, 1994. – 156 с.